

Stemmen op 16: De *Ghent Study*

Voorlopig verslag ten behoeve van de
Commissie Onderwijs, Personeel en Facility Management
van de stad Gent

Gent, 13 februari 2019

Inleiding

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 14 oktober 2018 werd aan de Gentenaars tussen 16 en 18 jaar oud de kans geboden hun stem uit te brengen. Het Gentse stadsbestuur sloot hiermee aan bij een internationale trend om de kiesleeftijd te verlagen. Uit onderzoek blijkt immers dat jongeren minder vertrouwen hebben in de politiek, en minder geneigd zijn hun stem uit te brengen bij verkiezingen. Dit fenomeen kan gedeeltelijk verklaard worden door het feit dat jongeren onder de 18 nog geen stemrecht hebben, en dus ook niet gehoord kunnen worden door het politiek systeem. Vanuit die bezorgdheid zien we dat in verschillende landen stemmen opgaan om de kiesgerechtigde leeftijd te verlagen naar 16 jaar.

Hoewel reeds diverse wetsvoorstellen werden ingediend om de kiesgerechtigde leeftijd in België te verlagen, werden deze nog niet behandeld door de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Om toch tegemoet te komen aan de vraag naar meer inspraak voor jongeren onder de 18 jaar, besliste het Gentse stadsbestuur (schepenen S. Bracke en E. Decruynaere) om toch alvast een inspraakmoment te voorzien voor de Gentenaars tussen de 16 en de 18 jaar. Het stedelijk niveau functioneert vaak als een soort ‘testruimte’ om initiatieven op het federaal niveau mogelijk te maken. In 1995, bijvoorbeeld, vervulde het toenmalige Gentse stadsbestuur een belangrijke pioniersfunctie door alvast homokoppels officieel te erkennen, nog voor de invoering van het homohuwelijk in België door de regering-Verhofstadt in het jaar 2003. De vraag die zich nu stelt, is of de stad Gent terug een dergelijke pioniersrol kan opnemen, aan de hand van de ervaringen van het experiment met kiesrecht op 16.

Het Centrum voor Politieke Wetenschappen van de Universiteit van Leuven voert reeds geruime tijd onderzoek uit, zowel over verkiezingen en stemgedrag, als over politieke attitudes bij jongeren. Het Centrum geniet op dat vlak van een uitstekende internationale reputatie. Om na te gaan wat de gevolgen zijn van het Gentse experiment werd beslist *The Ghent Study* op te starten, waarbij werd nagegaan of het Gentse experiment inderdaad kan leiden tot meer politieke betrokkenheid bij jongeren. De resultaten van *The Ghent Study* zullen voor het eerst volledig worden gerapporteerd tijdens een congres in augustus in Washington, D.C. Ten behoeve van de bevoegde Commissie van de Gentse Gemeenteraad worden in deze nota reeds een aantal *voorlopige resultaten* weergegeven.

Wie nam deel aan de verkiezingen?

Het onderzoek van het Centrum voor Politicologie bestond uit een vragenlijst voor jongeren, die werd verstuurd naar alle Gentenaars tussen 15 en 20 jaar. Om het effect van het experiment op de politieke houdingen van ouders te onderzoeken, vroegen we telkens ook aan een ouder van de betrokken jongere om een korte vragenlijst voor ouders in te vullen. In november en december 2018 werden nog herinneringsbrieven verstuurd, waardoor de totale respons op het onderzoek meer dan verdubbelde. In totaal verstuurden we 11.016 vragenlijsten voor jongeren, en 8.770 vragenlijsten voor ouders. Deze werden verstuurd via de post, en de deelnemers konden hun antwoorden terugsturen via de post of konden via een online module antwoorden. Op de ochtend na de verkiezingsdag verstuurden we alle vragenlijsten voor een gezin naar het

jongste gezinslid dat in de leeftijdscategorie viel. Een maand later verstuurd we gepersonaliseerde brieven naar alle respondenten die nog niet hadden geantwoord, met de vraag dat alsnog te doen. Ten slotte, twee maanden na de verkiezingen, verstuurd we de vragenlijsten opnieuw naar de Gentenaars die nog niet hadden geantwoord. In totaal vulden 3.738 Gentenaars de vragenlijst in. Voor de jongeren gaat het om een responsgraad van 21,7 procent. Gelet op de specifieke stedelijke context, kan dit als een zeer bevredigend resultaat worden beschouwd.

Een eerste belangrijke vraag die we ons kunnen stellen, is wie van de 16- en 17-jarige jongeren hebben deelgenomen aan het experiment. In ons onderzoek stelden we Gentse jongeren de vraag of ze een stem hadden uitgebracht. Ongeveer 30 % van de 16- en 17-jarige jongeren die onze vragenlijst hebben beantwoord, geeft aan te hebben deelgenomen aan de online verkiezing. Dit ligt hoger dan het officiële opkomstcijfer bij het experiment, maar is niet onlogisch. Het valt ook te verwachten dat diegenen die belangstelling hadden voor het experiment, ook sterker geneigd zullen zijn deel te nemen aan dit soort wetenschappelijk onderzoek. In elk geval hebben we in het onderzoek een voldoende grote groep 'kiezers' om een betrouwbaar beeld te krijgen van diegenen die hebben deelgenomen aan het experiment. Blijkbaar voelden mannen zich minder geroepen om hun stem uit te brengen dan vrouwen, aangezien er met 60 % een groter aandeel vrouwen een stem uitbracht. Verder blijkt er geen verschil te zijn tussen respectievelijk 16- en 17-jarigen: beide leeftijdsgroepen namen in gelijke mate deel aan de verkiezingen.

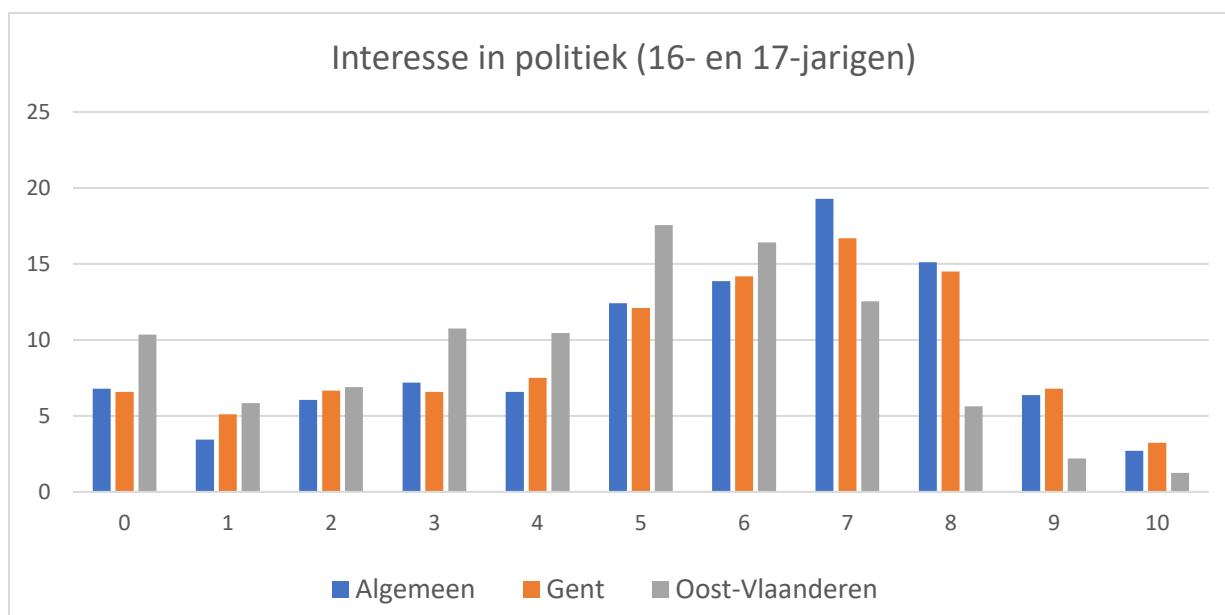
Als we kijken naar het opleidingsniveau van de jongeren die een stem hebben uitgebracht, zien we een sterke vertegenwoordiging van scholieren uit een algemene stroming (75%), een substantiële groep uit het technisch en kunstonderwijs (14%), en een kleine groep uit het beroepsonderwijs (2%). De rest van onze respondenten gaf geen informatie over hun huidige onderwijsvorm. Als we kijken naar de verdeling van het aantal leerlingen in de derde graad van het secundair onderwijs in de provincie Oost-Vlaanderen, dan zien we daar een geheel ander verhouding met 40 % leerlingen in het ASO, 32 % in het technisch en kunstonderwijs, en 28 % in het beroepsonderwijs (Bron: Statistisch Jaarboek Vlaams Onderwijs). De cijfers tonen aan dat *jongeren uit het technisch en vooral het beroepsonderwijs minder vaak deelnamen aan deze jeugdverkiezingen*. Ten slotte blijken het vooral jongeren uit een hogere sociaaleconomische afkomst te zijn die deelnamen. Een gebruikelijke manier om dit te meten, is te vragen hoeveel boeken een gezin ongeveer heeft. Daar waar 31 % van alle deelnemende jongeren aangeeft drie of meer boekenkasten te hebben bij hen thuis, is dat 47% voor de jongeren die aan de

verkiezingen deelnamen. Uit eerder onderzoek weten we dat dit eveneens inhoudt dat de ouders van deze jongeren relatief hoog opgeleid zijn.

De politieke interesse van de Gentse jongeren

Een van de bedoelingen van dit experiment was de politieke interesse van de jongeren te verhogen door hen een stem te geven in het beleid van hun stad. Uit eerder onderzoek weten we dat jongeren slechts matig geïnteresseerd zijn in de lokale politiek. Ze halen hun informatie immers vooral van televisie en andere elektronische media, en die hebben nu eenmaal meer aandacht voor het nationale of regionale niveau, terwijl ze het lokale niveau vaak verwaarlozen. Als we in deze studie vragen naar de politieke interesse van de jongeren, dan komen we op een gemiddelde score van 5,5/10, een score die aansluit bij wat we verwachten voor een volwassen groep. De veronderstelling dat jongeren weinig of geen politieke interesse hebben, wordt hier dus niet bevestigd. We vroegen de jongeren vervolgens naar hun interesse in de Gentse politiek, en ook daar halen we een gemiddelde van 5,4/10. Al bij al zien we dus dat de Gentse jongeren een matige, maar duidelijk aanwezige politieke belangstelling hebben, ook voor wat betreft het lokale bestuursniveau.

Ter vergelijking hebben we ook gepeild naar de mate waarin de jongeren belangstelling hebben voor het beleid van de provincie Oost-Vlaanderen, en daar zien we dat het gemiddelde duidelijk een stuk lager ligt met 4,5/10. We zien dus dat de jongeren wel degelijk een onderscheid kunnen maken tussen de diverse instellingen en beleidsniveaus, en dat ze daarbij de nationale en de lokale politiek belangrijker vinden dan het provinciale niveau. Onderstaande figuur geeft deze verhoudingen grafisch weer.

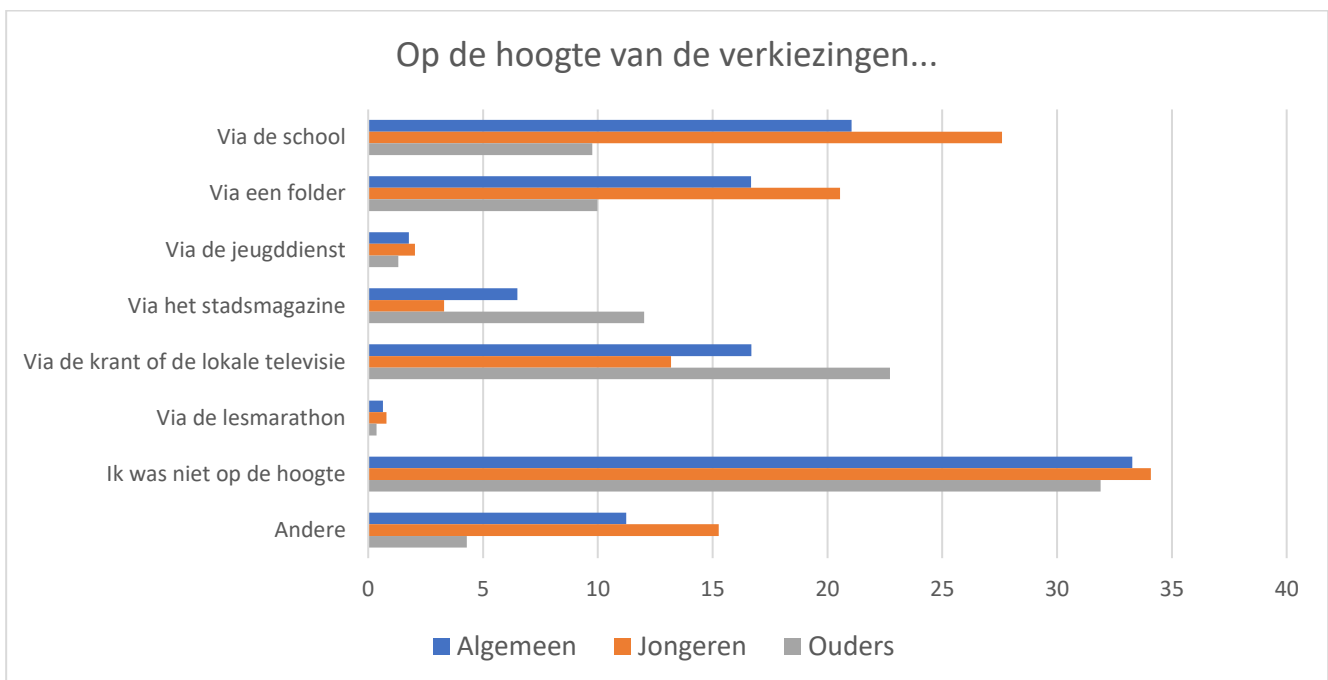
Een vergelijkbaar resultaat zien we als we aan de jongeren vragen in welke mate ze de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen hebben gevolgd. Hier zegt ongeveer 33 % dat ze die campagne van (heel) dichtbij hebben gevolgd, wat ook wel een relatief hoge score kan worden genoemd. Bijna de helft zegt dat ze de campagne “eerder van op afstand” heeft gevolgd, en er is ten slotte ook nog een groep van 18 procent van de respondenten die zegt dat ze helemaal geen aandacht hebben gehad voor de verkiezingscampagne in Gent. Het zich systematisch afwenden van politieke informatie in verkiezingstijden blijft dus beperkt tot een relatief kleine groep van de Gentse jongeren.

Wat vonden de jongeren van het experiment?

Naast deze meer algemene vragen naar de interesse van jongeren in politiek, vroegen we hen ook naar hun ervaringen met de stemprocedure. Een eerste vraag die we stelden, was of de jonge Gentenaars het een goed initiatief vonden van de stad Gent om jongeren te laten stemmen bij de verkiezingen. Ongeveer 60 % van de respondenten vond het een goed initiatief (16% vond het géén goed initiatief, 24% had geen mening). De jongeren waren ook positief over het proces, waarbij ze online een stem konden uitbrengen. 94% van de jongeren vond de website eerder of zeer gebruiksvriendelijk. *Op technisch vlak is het experiment dus zeer goed verlopen*, en we noteerden geen klachten over de wijze waarop jongeren hun stem konden uitbrengen. Er

werd nauwelijks gebruik gemaakt van de mogelijkheid om te stemmen voor diegenen die geen beschikking hadden over een computer. Een opmerking die wel geregeld terug kwam is de vraag of hun stem echt wel enige invloed had. Daarnaast werd er vaak de suggestie gegeven dat de website meer informatie zou kunnen bevatten over de standpunten van de politieke partijen. Dit lijkt er op te wijzen dat jongeren gemotiveerd waren om meer bij te leren over de verschillende politieke partijen en hun partijprogramma's, maar in het huidige experiment werd weinig gebruik gemaakt van dat potentiële leermoment.

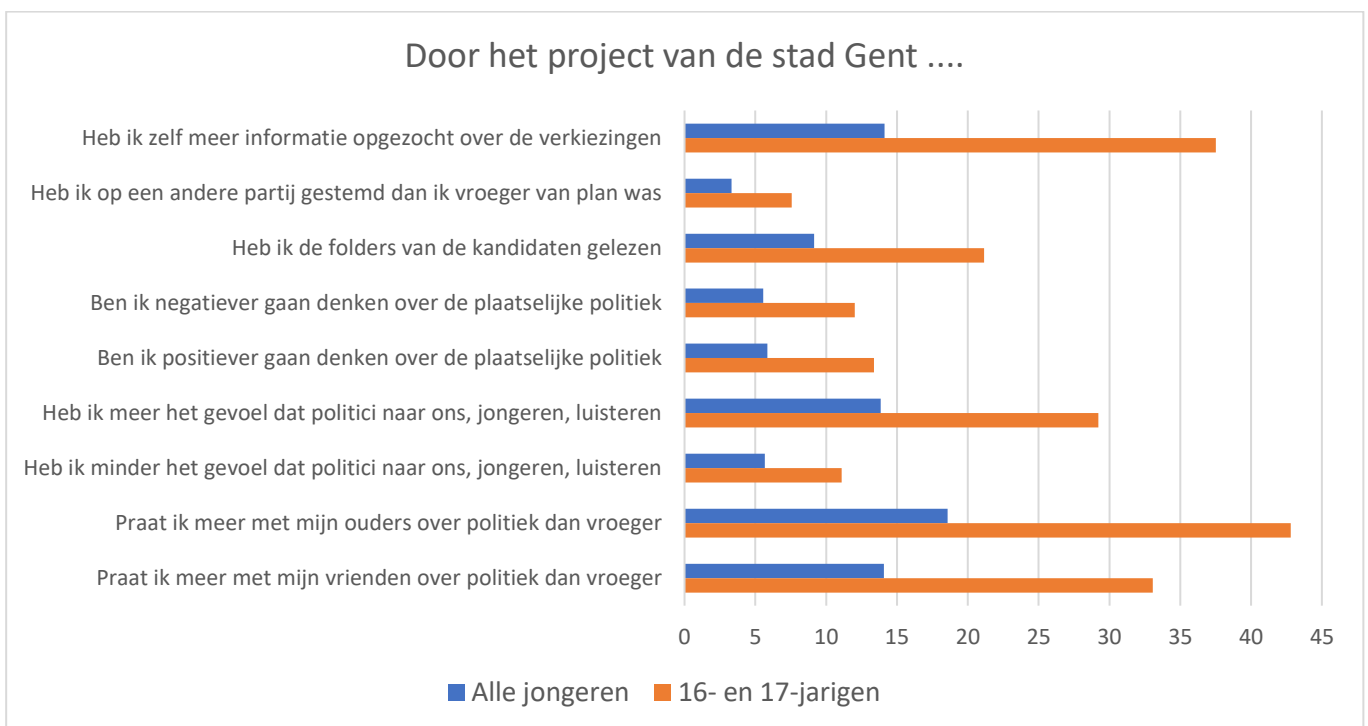
Vervolgens vroegen we zowel de jongeren als de ouders op welke manier ze op de hoogte waren van het initiatief van de stad Gent om ook jongeren van 16 en 17 jaar mee te laten stemmen. De antwoorden op deze vraag worden samengevat in onderstaande figuur, die telkens weergeeft welk percentage van de Gentenaars elke respectievelijke bron aangeeft.

De figuur geeft aan dat, hoewel een substantieel deel van de Gentenaars aangeeft niet op de hoogte te zijn van het initiatief, heel wat mensen informatie over de verkiezingen ontvingen via de scholen en via de media. Vooral jongeren geven aan dat ze informatie kregen op school en via de folder die daartoe verspreid was (noteer dat heel wat jongeren die de 'andere' categorie aanduiden verwezen naar de brief die werd rondgestuurd door het stadsbestuur). Bij de ouders vernamen de meeste Gentenaars informatie via de krant of de lokale televisie, of via het

stadsmagazine. We zien dus dat *de verschillende mediakanalen goed werden gebruikt, maar dat een aanzienlijk deel van het doelpubliek helemaal niet werd bereikt.*

Naast de vraag waar de jonge respondenten hun informatie over het initiatief van kregen, vroegen we ten slotte ook welke gevolgen het stemrecht voor 16-en 17-jarigen had voor hun politieke belangstelling. Onderstaande figuur geeft telkens weer welk percentage van enerzijds alle jongeren en anderzijds de 16- en 17-jarigen de gevolgen had ervaren.

Als we kijken naar de antwoorden van alle jongeren samen (dus de volledige leeftijdsgroep van 15 tot 20 jaar), lijken er geen sterke gevolgen voort te komen uit het experiment. Wel geeft een groot aantal jongeren aan dat ze nu meer met hun ouders praten over politiek, meer zelf informatie opzoeken, en dat ze ook vaker het gevoel hebben dat politici naar hen luisteren. Echter, als we kijken naar de specifieke doelgroep – 16- en 17-jarigen – dan stellen we vast dat het experiment een aantal zeer duidelijke gevolgen heeft gehad. Een groot deel van de 16- en 17-jarige jongeren geeft aan *meer met hun ouders over politiek te praten dan vroeger*. Meer specifiek zegt 43 procent van deze jongeren dat er in hun gezin nu meer over politiek wordt gepraat. Ook is er een substantieel aantal jongeren dat aangeeft meer informatie te hebben opgezocht over de verkiezingen, meer het gevoel te hebben dat politici naar hen luisteren, en meer over politiek te praten met hun vrienden dan vroeger. Dit lijkt er dus op te wijzen dat het

initiatief van de stad Gent erin geslaagd is om politieke belangstelling bij jongeren aan te wakkeren. Het feit dat er telkens een groot verschil optreedt tussen de scores van de 16- en 17-jarigen, en de volledige groep jongeren in het algemeen, toont aan dat deze leeftijdsgroep wel degelijk bereikt werd in het kader van dit experiment.

Zijn de jongeren tevreden over het beleid dat in Gent werd gevoerd?

In het onderzoek konden we ook nagaan in hoeverre de Gentse jongeren tevreden zijn over het beleid dat door het toenmalige Gentse stadsbestuur werd gevoerd. De stellingen werden allemaal positief geformuleerd. Zoals blijkt uit onderstaande tabel, is vooral de mening over het verkeer verdeeld. Ongeveer 49 % van de jongeren vindt dat de verkeerssituatie in Gent is verbeterd, maar er is tevens een groep van 32 % die juist vindt dat die situatie erop achteruit gaat. De polarisatie die zo kenmerkend was voor een deel van de verkiezingscampagne, vinden we dus ook bij de jongeren. Op het vlak van de veiligheid zijn er weinig jongeren die vrezen dat de veiligheid erop achteruit gaat (11 %). We zien ook een tamelijk grote tevredenheid over de properheid van de stad, en over de aanwezigheid van openbaar groen. *De meest negatieve score vinden we uiteindelijk bij het armoedebeleid, waar 28 procent van de respondenten zegt dat er niet genoeg gedaan is om armoede tegen te gaan.*

Als je nadenkt over het beleid van de stad Gent, in welke mate ben je het eens met de volgende stellingen? (Enkel 16- en 17-jarigen)					
	Helemaal eens	Eerder eens	Eens noch oneens	Eerder oneens	Helemaal oneens
Gent is een veiligere stad geworden	9,9	46,4	32,4	8,3	3,0
Het stadsbestuur biedt meer en beter diensten aan voor jongeren	8,5	40,6	39,0	9,3	2,6
De stad heeft veel gedaan om de armoede tegen te gaan	2,6	20,2	49,3	21,0	6,7
Gent is een properdere stad geworden	8,7	38,8	29,3	15,9	7,0
Er is nu meer openbaar groen in de stad	11,3	38,6	30,1	15,4	4,3
De verkeerssituatie in Gent is verbeterd	20,2	29,2	18,1	17,5	14,8
Het verkeer in Gent is veiliger geworden	17,3	35,7	26,1	12,8	7,9

Op wie hebben de jongeren gestemd?

Tenslotte vroegen we aan de jonge respondenten die een stem hadden uitgebracht ook voor welke partij ze dan hebben gestemd. Opvallend daarbij was dat het kartel sp.a-Groen het zeer goed deed bij de jonge kiezers, met 50,99 %. Bij de ‘echte’ gemeenteraadsverkiezingen van 14 oktober haalde het kartel precies 33,5 % van de stemmen. Open VLD deed het dan weer minder goed bij de jongeren dan bij de volwassenen. CD&V, N-VA en Vlaams Belang kunnen slechts een klein percentage van de jongeren bekoren. Hoewel de verschillen met de ‘volwassen’ score soms uitgesproken lijken, moeten we toch ook oog hebben voor de gelijkenissen. Als we de partijen rangschikken naar grootte, dan is de volgorde bijna identiek bij jongeren. De score bij jongeren is vooral extremer, met meer stemmen voor de grootste partij, terwijl de kleine partijen op bijzonder weinig aanhang kunnen rekenen bij de jongeren.

Bij dit alles valt echter op te merken dat de 16- en 17-jarigen in elk geval slechts een bijzonder kleine groep zouden vormen binnen het algemene kiezerskorps. Het al dan niet mee opnemen van deze leeftijdsgroep zou dus geen invloed gehad hebben op de uiteindelijke zetelverdeling.

Voor welke partij heb je gestemd? (Enkel 16- en 17-jarigen)		Officiële uitslag
sp.a-Groen	51,0	33,5
N-VA	8,9	12,1
CD&V	4,3	8,8
Vlaams Belang	6,0	7,8
Open VLD	16,2	25,2
PVDA	8,9	7,1
Andere	3,0	5,5
Blanco & ongeldig	1,7	4,3

Beleidsaanbevelingen

In de internationale literatuur is er een toenemende bezorgdheid over het feit dat jongeren tegenwoordig veel minder dan vroeger geneigd zijn om nog deel te nemen aan het electoraal proces. Uit onderzoek weten we echter ook dat jongeren wel degelijk specifieke politieke voorkeuren hebben, zoals trouwens ook blijkt uit de recente actualiteit. Initiatieven om politiek dichter bij een jongerenpopulatie te brengen zijn dan ook meer dan noodzakelijk. In eerste instantie wordt daarbij aan het onderwijs gedacht, zoals ook blijkt uit de nieuwe eindtermen die vorig jaar werden goedgekeurd door het Vlaams Parlement.

In de wetenschappelijke literatuur zijn de meningen verdeeld over de vraag of het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd tot 16 jaar een goede methode is om de kloof tussen jongeren en politiek te overbruggen. Ook het Gentse experiment heeft hierover geen uitsluitsel. De deelname aan het experiment bleef eerder beperkt, en onze studie toont ook geen spectaculaire effecten. Het is duidelijk dat verkiezingen op 16 jaar géén wondermiddel zijn. Toch zien we

ook een aantal effecten die zeker niet mogen verwaarloosd worden. De doelgroep rapporteert opvallend vaker politieke informatie te hebben gezocht, en met ouders over politiek te praten. We kunnen hieruit afleiden dat als jongeren de kans krijgen om hun stem te laten horen, ze die kans ook ernstig nemen en zich wel degelijk informeren. Dit vormt een belangrijke verwezenlijking van het experiment. De keerzijde van de medaille is dat vooral de leerlingen van het algemeen secundair onderwijs werden bereikt, en dat een meer gerichte inspanning noodzakelijk zal zijn om ook de leerlingen van het technisch en het beroepsonderwijs in dezelfde mate te bereiken.

Het experiment werd technisch bijzonder goed onthaald, en het stemmen per computer sluit goed aan bij de leefwereld van de jongeren. De vraag die het vaakst terugkwam, echter, is of hun stem wel enige zin had, aangezien het duidelijk was dat het hier slechts om een experiment ging. Als men ook in de toekomst dit initiatief wil herhalen, is het dus belangrijk dat men heel duidelijk kan communiceren dat de stem van de jongeren ook wel degelijk invloed zal hebben. Dit hangt uiteraard af van het wettelijk kader dat op dat ogenblik van toepassing zal zijn. Bij onveranderde wetgeving, kan men ervoor zorgen dat er op andere manieren aan de jongeren laat weten dat er met hun stem wel degelijk rekening zal gehouden worden. Een communicatiestrategie zou er bijvoorbeeld kunnen uit bestaan dat de verschillende politieke partijen ook reeds tijdens de mobilisatiecampagne aangeven wat ze zullen doen met de stemmen van de jongeren. Wat opvalt is dat de jongeren die werden bereikt, daar sterk op reageerden door over politiek te praten met hun ouders. Dit komt overeen met eerder wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat gezinnen voor de meeste jongeren de belangrijkste politieke socialisatie-omgeving blijft. Een aparte communicatiestrategie voor ouders zou dan ook de impact van een dergelijk experiment nog kunnen vergroten.

Een belangrijke stap is dat jongeren bij de verkiezingen van 14 oktober 2018 zelf konden aangeven wat voor hen de prioriteiten zijn voor het stadsbestuur. Als het Gentse stadsbestuur de jongeren wil duidelijk maken dat hun inbreng gewaardeerd wordt, is het dan ook belangrijk hierop in te spelen. Een mogelijke reactie kan natuurlijk inhouden dat bepaalde verzuchtingen van de jongeren niet haalbaar zijn, maar het negeren van de vraag lijkt bijzonder contraproductief gelet op de doelstelling om de kloof tussen jongeren en politiek mee te helpen dichten. Een formeel antwoord op die bekommernissen van jongeren, zou wat dat betreft ten zeerste aangewezen zijn.